

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ: ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ Й РОЗВИТКУ

Ідеї створення домінуючого міждержавного утворення, які лунали протягом історії Європи [3, с. 15-33; 5; 6], з особливою силою почали набирати обертів після Другої світової війни. У післявоєнний період на континенті з'явився цілий ряд організацій – Рада Європи, Західноєвропейський Союз, НАТО.

Європейській Союз утворився в результаті послідовного розвитку процесу інтеграції країн Західної Європи, яка пройшла у своєму розвитку декілька етапів. 9 травня 1950 року вважається *початком процесу європейської інтеграції*. Саме тоді міністр закордонних справ Франції Р. Шуман запропонував створити спільний ринок вугільної і сталеливарної продукції Франції, ФРН та інших західноєвропейських країн (пропозиція увійшла в історію під назвою «план Шумана») Однією з головних цілей плану стало примирення Франції та Німеччини та недопущення між ними війни у майбутньому. Найважливішим засобом досягнення цієї мети мав стати механізм управління та наднаціонального контролю над виробництвом і торгівлею стратегічною для військових потреб продукцією – вугіллям та сталлю. Контроль мав здійснюватись «вищим органом» (прообразом Європейської Комісії) [1, с. 13].

18 квітня 1951 року «план Шумана» було реалізовано через підписання Паризького договору про створення Європейського співтовариства вугілля і сталі (ЄСВС) [2, с. 32]. До складу ЄСВС увійшли шість країн: Бельгія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Німеччина та Франція («європейська шістка», яка в подальшому стала «локомотивом» європейської інтеграції). Договір про ЄСВС набув чинності 23 липня 1952 року.

27 травня 1952 року країни «європейської шістки» підписують Договір про заснування Європейського оборонного співтовариства (ДЄОС), який підтримала навіть Велика Британія.

10 вересня 1952 року міністри закордонних справ країн-членів ЄСВС доручають Спільним зборам ЄСВС (прообразу майбутнього Європейського Парламенту) розробити проект Статуту Європейського політичного співтовариства (ЄПС). Проект Договору про європейське політичне

¹ Студентка 1 курсу факультету підготовки кадрів для Пенсійного фонду України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

співтовариство, підготовлений «Асамблею ad hoc», був готовий у лютому 1953 р. і передбачав створення повноцінно інституціональної структури влади, що максимально була наближена до національної моделі і мала функціонувати відповідно до принципу поділу влади. Так, законодавчий орган влади – двопалатний парламент (палата народів і Сенат), нижня палата якого мала обиратися шляхом загального голосування, що здійснював законодавчу діяльність і схвалював бюджет простою більшістю голосів обох палат, а також забезпечував демократичний контроль. Європейський виконавчий комітет мав здійснювати керівництво Співтовариством і володів правом законодавчої ініціативи. Він мав стати своєрідним урядом, що за функціями нагадує сучасну Європейську Комісію. На Раду національних міністрів покладалася обов'язок гармонізувати діяльність Європейського виконавчого комітету і урядів держав-членів. Суд мав виступати в ролі своєрідного Касаційного Суду, до якого могли звертатися як юридичні, так і фізичні особи. Соціально-економічна рада виконувала консультативні функції.

Договір ЄОС не набув чинності, оскільки не пройшов ратифікації у національних парламентах. Таким чином, спроба утворити організацію з елементами наднаціонального управління у сфері оборони і політики зазнала поразки, оскільки реально випереджала темпи інтеграційного процесу, на які могли погодитися всі його учасники.

Другий етап розпочався з підписання у 1957 році Римських договорів про створення Європейського економічного співтовариства (ЄЕС) і про створення Європейського співтовариства з атомної енергії (далі Євроатом) [2, с.322-323], розробка яких була ініційована Ж. Монне і П.-А. Спадком, а текст договорів був підготовлений П. Юрі. Його можна назвати етапом економічної інтеграції та становлення інституційної структури Європейських співтовариств. На цьому етапі були визначені і значною мірою реалізовані наступні завдання економічної інтеграції, а саме: організація зони вільної торгівлі; створення митного союзу; формування єдиного спільного внутрішнього ринку; у 1969 р. схвалено, а в 1989 р. – прийнято рішення про перехід до економічного і валютного союзу, що передбачав координацію економічної політики, спільне прийняття рішень і контроль за їх виконанням, введення єдиної валюти і проведення єдиної валютної політики. Важливим заходом цього етапу стало прийняття у 1970 р. рішення про створення власних ресурсів Співтовариства, які утворювалися за рахунок певних митних зборів, податків

на сільськогосподарський імпорту та відрахувань 1% податку на додану вартість.

Еволюція інституційної структури європейських співтовариств протягом цього етапу відбувалася поступово. Договір ЄОВС (ст.7) запровадив такі інститути об'єднання: Вищий керівний орган (нині Комісія), Загальна асамблея (Європейський Парламент) і Суд, що представляли спільні інтереси Співтовариства, і Спеціальна Рада міністрів (Рада), що представляла інтереси держав-членів. Договорами про ЄЕС та Євроатом були передбачені аналогічні інститути. Спочатку спільними органами Співтовариств були Асамблея і Суд, тоді як Комісію і Раду кожне Співтовариство мало окрему, оскільки Комісія за Договором ЄОВС мала більше повноважень, ніж за Договором ЄЕС. Тільки після підписання у 1967 р. Договору про створення єдиної Ради і єдиної Комісії відбулося злиття цих інститутів. У результаті для всіх трьох Співтовариств, а згодом і ЄС була запроваджена єдина система інститутів. У грудні 1974 року до цих органів додався новий – Європейська Рада, яка складається з глав держав та урядів країн-членів Європейських Співтовариств [3, с. 64]. У 1968 році завершується формування зони вільної торгівлі та митного союзу (перших двох етапів інтеграції) Європейського економічного співтовариства (ЄЕС).

Наприкінці 1969 року завершується формування спільного ринку (*третього етапу інтеграції*) ЄЕС. Первісні цілі ЄЕС, визначені Римським договором 1957 року були досягнуті. З'явилася необхідність визначення подальших завдань для розвитку європейської інтеграції.

На початку 70-х років розпочався процес розширення ЄЕС. 1 січня 1973 року членами ЄЕС стали Велика Британія, Данія, Ірландія. 1 січня 1981 року членом ЄЕС стала Греція. 1 січня 1986 року членами ЄЕС стали Іспанія та Португалія.

1 липня 1987 року набув чинності Єдиний європейський акт, підписаний у лютому 1986 року. Цей документ визначив подальші цілі Європейської інтеграції. Зокрема, він поставив за мету створення до 1 січня 1993 року Єдиного внутрішнього ринку (наступного етапу економічної інтеграції, що передбачав гармонізацію економічної політики та інституцій), запровадив спільну політику в соціальній сфері, в галузі науково-технологічного розвитку, охорони навколишнього середовища. Цей документ також вніс зміни до договорів про утворення Європейських Співтовариств, а також поширив інтеграційний процес на сферу зовнішньої політики. Крім того, у Єдиному Європейському акті було поставле-

но питання про створення Європейського Союзу, який мав стати інститутом не лише економічним, а й політичним.

Поглиблення і розширення інтеграційних процесів, яке відбулося на *четвертому етапі*, було обумовлено передусім високими темпами економічної інтеграції, внаслідок яких національні уряди не могли і дали гальмувати просування об'єднаних процесів на якісно новий рівень. Справа в тім, що загальною тенденцією розвитку Співтовариства є неухильне розширення сфер його компетенції. Отже, успіхи в економічній інтеграції потягли за собою проведення спільної соціальної політики; забезпечення вільного пересування осіб обумовило необхідність займатися питаннями професійної освіти, уніфікації дипломів і критеріїв працевлаштування тощо. У цілому цей етап пов'язаний із прийняттям Маастрихтського договору про Європейський Союз, Амстердамського і Ніщського договорів.

7 лютого 1992 року у Маастрихті було підписано Договір про Європейський Союз (саме поняття «Європейський Союз» з'явилося ще під час Паризької конференції 1972 року). Договір набув чинності 1 листопада 1993 року. Він визначив так звані «три колони» Європейського Союзу:

«перша колона» – Європейські Співтовариства: ЄСВС, Євратом та Європейське Співтовариство (замість старої назви «Європейське Економічне Співтовариство»). Причому Європейське Співтовариство є серцевиною та каркасом процесу інтеграції і за своїми властивостями становить «наднаціональний феномен»;

«друга колона» – спільна зовнішня та безпекова політика (СЗПБ);

«третья колона» – співробітництво у сферах юстиції та внутрішніх справ.

В економічному сенсі прийняття Маастрихтського договору визначило курс на завершення формування єдиного внутрішнього ринку (четвертий рівень економічної інтеграції) та перехід до реалізації ідеї економічного та валютного союзу (п'ятий – найвищий рівень економічної інтеграції).

1 січня 1995 року членами Європейського Союзу стали Фінляндія, Австрія та Швеція.

2 жовтня 1997 року було підписано Амстердамський договір (набув чинності 1 травня 1999 року). Зазначений договір вніс зміни та доповнення до Маастрихтського договору про Європейський Союз, Римського договору про заснування Європейського (Економічного) Співтовариства

та Євратому, Договору про заснування ЄСВС. Ці зміни торкнулись повноважень та напрямків діяльності, а також привели інституційні механізми до цілей, визначених Маастрихтським договором.

Особливу роль у цьому відіграло укладення у 1997 році Шенгенської угоди про вільне (безвізове) пересування громадян у межах Євросоюзу.

До Шенгенського простору входять 22 з 28 держав-членів ЄС (усі «старі» держави-члени ЄС, окрім Великої Британії та Ірландії, і всі «нові», крім Кіпру, Румунії, Болгарії та Хорватії), 3 країни Європейської економічної зони (Ліхтенштейн, Норвегія та Ісландія), та Швейцарія. Станом на 2011 рік угода діяла в 26 країнах: Австрії, Бельгії, Данії, Фінляндії, Франції, Німеччині, Ісландії, Італії, Греції, Ліхтенштейні, Люксембурзі, Нідерландах, Норвегії, Португалії, Іспанії, Швеції, Естонії, Латвії, Литві, Польщі, Словаччині, Словенії, Угорщині, Чехії, Швейцарії.

26 лютого 2001 року був підписаний Ніццький договір, який вніс зміни в механізми інституційного розвитку ЄС з огляду на його майбутнє розширення. Зокрема, квоти представництва в інституціях ЄС були перерозподілені з урахуванням потенційної участі у них нових членів.

1 січня 2002 року до готівкового обігу була введена єдина грошова одиниця ЄС – євро, що стало етапом переходу до формування економічного та валютного союзу ЄС – найвищого етапу інтеграції. Початково Єврозона нараховувала 11 країн, в яких євро було введено 1 січня 1999 року (готівка 1 січня 2002 року): Австрія, Бельгія, Ірландія, Іспанія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Німеччина, Португалія, Фінляндія, Франція. Пізніше євро ввели в 6 країнах: Греція, Словенія, Кіпр, Мальта, Словаччина, Естонія. Велика Британія та Данія вирішили поки що відмовитись від введення євро на своїй території, а Швеція не змогла виконати необхідних критеріїв введення євро, встановлених Маастрихтським договором.

1 травня 2004 року членами Європейського Союзу стали Польща, Угорщина, Чеська Республіка, Словаччина, Словенія, Кіпр, Мальта, Естонія, Литва, Латвія.

Конституція ЄС складається з чотирьох розділів, у яких відображено головні цілі, завдання та функції ЄС, організаційна структура та процедура прийняття рішень, права і обов'язки всіх європейських органів управління, а також напрямки діяльності організації.

29 травня і 1 червня 2005 року населення Франції та Нідерландів голосує проти Конституційного договору. Негативні рішення референдумів спричинили паузу для розмірковувань про майбутнє Євросоюзу.

В жовтні ЄС починає переговори про вступ з Туреччиною та Хорватією. 1 січня 2007 року до Європейського Союзу приймають Болгарію і Румунію.

У грудні 2007 р. глави держав і урядів ЄС року підписали Лісабонський договір про реформу Європейського Союзу (набув чинності 1 грудня 2009). Він ставить ЄС на нову договірну основу і має зробити його демократичнішим, прозорішим та ефективнішим.

Договір передбачає далекосяжні реформи. Так, наприклад, у майбутньому діючий Президент Європейської ради має зміцнити безперервність дій ЄС. Прийняття рішень ЄС буде полегшено за рахунок того, що в багатьох випадках відпаде потреба в одностайному голосуванні [4, с. 28]. Рішення, що приймаються кваліфікованою більшістю, поширюються тепер на багато інших сфер. Починаючи з 2014 року, для прийняття рішень Ради ЄС принципово необхідна буде «подвійна більшість». Відповідно до цього рішення Європейського Союзу у Раді міністрів потрібна буде більшість у 55 відсотків країн-членів, що налічують 65 відсотків населення (перехідне положення до 2017 року). Перехідне головування у Радах міністрів залишатиметься у формі 18-місячного колегіального головування трьох держав-членів. Кількість комісарів на 2014 рік буде скорочено до двох третин від кількості членів. Крім того, з'явиться посада «Високого представника Євросоюзу з питань політики безпеки й зовнішньої політики», який відповідатиме за зовнішні відносини євроспільноти. Реформаторський договір зміцнить також демократію та захист основних прав шляхом розширення ролі Європейського парламенту, залучення національних парламентів до процесу європейської законотворчості, а також завдяки Хартії основних прав, яка набуде сили закону (для Великої Британії й Польщі існуюватимуть винятки). Після входження у 2013 році Хорватії ЄС нараховує 28 країн-учасників.

Література:

1. Браницкий А. Г. История европейской интеграции / А. Г. Браницкий, Г. В. Каменская. – М.; Н. Новгород: ИМЭМО РАН, ФМО ННГУ, 2003. – 428 с.
 2. Договоры, учреждающие Европейские Сообщества / отв. ред. Ю. А. Борко. – М.: Право, 1994. – С. 23-94.
- Договоры, учреждающие Европейские Сообщества / отв. ред. Ю. А. Борко. – М.: Право, 1994. – С. 289-390.

3. Яковюк І. В. Правові основи європейської інтеграції та її вплив на державно-правовий розвиток України : дис... д-ра юрид. наук: 12.00.01; 12.00.11 / Іван Васильович Яковюк . – Харків : Б.в., 2014 . – 474 с.

4. Хаустова М. Г. Проблеми організаційно-правового забезпечення гармонізації законодавства України до законодавства Європейського Союзу / М. Г. Хаустова // Проблеми законності: сб. наук.пр. / відп.ред. В. Я. Тацій. – Х. : Нац.ун-т «ЮАУ ім. Я. Мудрого», 2012. – Вип. 121. – С. 21-33.

5. Яковюк І. В. Історичні передумови і основні етапи європейської інтеграції / І. В. Яковюк // Вісн. Акад. прав. наук України. – №4. – 2003. – С. 82–92.

6. Історія європейської інтеграції від Римської імперії до Європейського Союзу : монографія / за заг. ред. І. В. Яковюка. – К. : Ред. журн. «Право України» ; Х. : Право, 2013. – 208 с.

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент кафедри теорії держави і права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого М. Г. Хаустова

К. О. Давидович¹

ОКРЕМІ АСПЕКТИ МІЖНАРОДНОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ

Формування міжнародно-правового механізму захисту прав дітей розпочалося в 20-х роках ХХ століття. Першим міжнародним актом який би регулював ці питання була Женевська декларація прав дитини [1], прийнята 26 листопада 1923 року П'ятою Асамблеєю Ліги Націй. Вона наголошувала на необхідності створення належних умов, які б забезпечували і сприяли нормальному фізичному та духовному розвитку дитини, проте, через декларативний характер не створювала реального правового механізму їх захисту. Після Другої світової війни основи захисту прав дітей було зафіксовано прийнятою Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року Загальною декларацією прав людини [2], а згодом – Декларацією прав дитини (20 листопада 1959 року) [3], яка містила 10 коротких декларативних статей і закликала батьків, окремих

¹ Студентка 4 курсу Інституту підготовки кадрів для органів прокуратури України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого